

банку на сьогодні є ефективне управління ризиками. З метою вирішення цього завдання пропонуємо вжити заходів щодо управління кожним фінансовим ризиком. Так, мінімізація процентного ризику можлива в результаті здійснення таких дій: контролю за встановленими лімітами на показники чистої процентної маржі; зміни частки процентних доходів в структурі доходів банку; обмеження коефіцієнту ризику; тестування чутливості чистого процентного доходу до зміни процентних ставок. Доцільним, на нашу думку, є також лімітування, як основний інструмент управління валютним ризиком. Банк застосовує цей інструмент шляхом встановлення лімітів на загальну відкриту валютну позицію по банку в цілому, у розрізі підрозділів та операцій; суму можливих збитків від зміни валютного курсу; казначейські операції (арбітражні конверсійні операції, казначейські неторговельні операції із готівковою іноземною валютою, операції із банківськими металами).

З метою управління ринковим ризиком банком застосовуються такі інструменти: встановлення лімітів на суму конкретної угоди щодо купівлі або продажу, якщо вона укладається на умовах, за яких результат її проведення залежить від коливання ринкових цін; встановлення ліміту на загальний розмір валютної позиції; встановлення ліміту на сукупний розмір інвестиційного портфеля; оцінка волатильності котирувань; розрахунок лімітів вкладень в цінні папери на основі розрахованих Stop Loss лімітів та діапазону зміни котирувань цінних паперів, позаплановий перегляд лімітів у випадку різкої зміни кон'юнктури ринку або значного зниження ресурсної бази банку; формування резервів на покриття можливих збитків.

Висновки. Підсумовуючи все викладене, можна стверджувати, що фінансова стійкість є не лише основою стабільної банківської системи, а й важливою економічною категорією. Фінансова стійкість – здатність комерційного банку в динамічних ринкових умовах здійснювати ефективну діяльність, спрямовану на виконання банком його функцій, забезпечення надійності та оперативності обслуговування клієнтів а також збільшення власних прибутків, з мінімальним ризиком та попри дію негативних ендегенних та екзогенних факторів.

Фінансова стійкість банку залежить від багатьох аспектів його діяльності, таких як прибутковість, ліквідність, капітальна стійкість та запобігання ризикам. Зокрема, останній елемент здійснює вплив не лише на фінансову стійкість, а й на інші її структурні елементи, що пояснює важливість дослідження ризиків банку та ефективного управління ними. З метою управління ризиками слід вжити ряд заходів, серед яких мінімізація ризиків, лімітування та формування резервів.

Література

1. Барановський О.І. Стійкість банківської системи України // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 75–87.
2. Ветлінський В., Пернарівський О. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку // Банківська справа. – 2000. – № 6. – С. 48–51.
3. Заруцька О.П. Управління ризиками – провідний чинник фінансової стійкості вітчизняних банків // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 94–106.
4. Макєєва І.В. Сутнісна характеристика поняття “фінансова стійкість” та основні її параметри // www.gusnauka.com.
5. Кушнір К.О. Поняття стійкості комерційних банків та її динамічні характеристики // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 20. – С. 38–41.
6. Коваленко В.В. Методичні підходи до діагностики і моніторингу фінансової стійкості банківської системи // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11. – С. 15–17.
7. Крухмаль О.В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільності діяльності банку // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9. – С. 45–46.

УДК 336.22:339.9

К. Л. ЛАРІОНОВА, О. С. ЧУБАТА
Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті проведено аналіз сучасного стану податкового регулювання руху зовнішньоекономічного капіталу в Україні в період фінансової кризи. Розглянуто проблеми оподаткування та розроблено шляхи їх вирішення у сфері зовнішньоторговельних операцій.

The modern state of tax regulation of movement of the foreign economic capital in Ukraine in financial crisis is analyzed in the article. The problems of taxation in the field of foreign trade operations are considered and the ways of their decision are developed.

Ключові слова: податки, зовнішньоторговельні операції, зовнішньоекономічна діяльність, податкове регулювання.

Актуальність теми дослідження. Забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності для України є одним з вагомих чинників зміцнення конкурентоспроможності національної економіки. За умов

посилення інтеграційних процесів у світовому господарстві та відкритості економіки України як їх учасника зростає значення державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема підвищується роль митно-тарифного та податкового регулювання, які сприяють збільшенню доходів бюджету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оподаткування зовнішньоторговельних операцій, висвітлюються в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема: Безкорвайної В., Миц І., Мельник Т., Пинзеника В., Панасюка Б., Сліпця В., Майкла Кінга та інших. Разом з тим в оподаткуванні зовнішньоторговельних операцій існує ряд проблем, пов'язаних з накопиченням боргів та напругою у відносинах між основними партнерами, включаючи державу, надвеликим обсягом пільг, негрошових розрахунків, неадаптованістю цієї сфери в нових умовах і тому дані питання потребують подальшого вивчення.

Мета дослідження – провести аналіз сучасного стану податкового регулювання руху зовнішньоекономічного капіталу в Україні в період фінансової кризи, розглянути проблеми оподаткування у сфері зовнішньоторговельних операцій та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі в розвинутих країнах непрямі податки є однією з головних форм оподаткування, в тому числі зовнішньоекономічної діяльності. Непрямі податки виступають у вигляді надбавки до цін товарів і послуг, яка сплачується кінцевим споживачем, тобто непрямі податки сплачують особи, які витрачають грошові кошти на купівлю товарів і послуг.

Дослідження темпів зростання надходжень платежів від зовнішньоекономічної діяльності за останні три роки зобразимо на діаграмі за даними Державної митної служби України (рис. 1) [4].

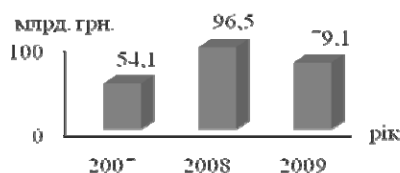

Рис. 1. Динаміка щорічних надходжень платежів, що адмініструються ДМСУ, до держбюджету (2007–2009 рр.)

Пропонуємо порахувати питому вагу платежів, що адмініструються Державною митною службою України (ДМСУ) в доходах держбюджету за даними Державної митної служби та Мінфіну України (табл. 1).

Таблиця 1

Питома вага платежів, що адмініструються ДМСУ, в держбюджеті (2007–2008 рр.)

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Відхилення (+, -)	
				2008 до 2007	2009 до 2008
Доходи держбюджету, млрд грн	165,9	231,7	225,4	65,8	-6,3
Платежі, що адмініструються ДМСУ, млрд грн	54,12	96,47	79,01	42,35	-17,46
Питома вага в доходах держбюджету, %	32,62	41,64	35,05	9,02	-6,59

З таблиці видно, що у 2009 році значно зменшилась питома вага платежів, що адмініструються ДМСУ у доходах держбюджету на 6,59 %.

Протягом 2007 р. до держбюджету перераховано з ДМСУ податків та зборів на суму 54 млрд 119,5 млн грн, що на 12 млрд 945,6 млн грн (на 31,4 %) більше, ніж у попередньому році (41 млрд 173,9 млн грн). Розмір середньоденного перерахування митних платежів та інших податків і зборів за 2007 рік склав 217,3 млн грн, що у 1,3 разу більше, ніж у 2006 році.

Загальні обсяги перерахувань у 2007 році порівняно з попереднім роком збільшились за всіма видами митних платежів [4]: ПДВ – на 9799,3 млн грн (на 30,7 %); ввізне мито – на 2 614,7 млн грн (на 37,5 %); вивізне мито – на 20,8 млн грн (на 7,7 %); акцизний збір – на 415,9 млн грн (у 1,5 рази); митні збори – на 64,7 млн грн (на 6,4 %); єдиний збір – на 21,6 млн грн (на 26,5 %).

Протягом 2008 року до держбюджету України перераховано з ДМСУ податків та зборів на суму 96 млрд 47,2 млн грн, що на 41 млрд 927,7 млн грн (на 77,5 %) більше, ніж у попередньому році. Показник розпису доходів, встановлений Держмитслужбі Мінфіном України на 2008 р. у сумі 97,9 млрд грн, виконано на 98,1 %.

Загальні обсяги перерахувань за 2008 р. порівняно з 2007 р. збільшились [4]: ПДВ – на 39 278,9 млн грн (у 1,9 рази); ввізне мито – на 2 337,4 млн грн (на 24 %); акцизний збір – на 877,6 млн грн (у 1,7 рази); єдиний збір – на 34,3 млн грн (на 33 %). Зменшились надходження з вивізного мита на 93,3 млн грн (на 32 %) та митних зборів – на 569,5 млн грн (на 53 %). Надходження з вивізного мита зменшилися у зв'язку із зменшенням обсягів вивезення природного газу та насіння олійних культур, з митних зборів – у зв'язку із втратою чинності постанови КМУ від 27.01.1997 р., № 65 “Про ставки митних зборів” у зв'язку із вступом України до СОТ.

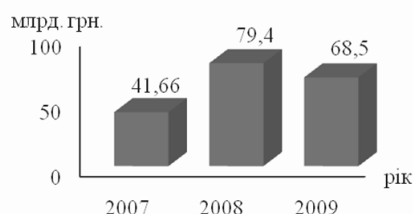
Щодо 2009 року то інформацію щодо податків та зборів надано Державною митною службою України лише за перше півріччя 2009 року. За офіційними даними мінфіну України можна розрахувати суму даних податків, що становить 79 млрд грн [5].

Одним із розповсюджених непрямих податків, що використовуються для оподаткування товарів, вироблених у внутрішній економіці, у тому числі для експорту та імпортованих, є податок на додану вартість. Попри значну історію застосування цього податку багато країн стикаються з низкою проблем, пов'язаних головним чином з оподаткуванням ПДВ зовнішньоторговельних операцій.

В Україні, де оподаткування ПДВ зовнішньоторговельних операцій має місце вже більше десяти років поспіль, головними з цих проблем є необхідність повернення ПДВ експортерам, поширеність негрошових розрахунків з ПДВ, велика кількість пілг та наявність різних схем ухилення від його сплати [2, с. 72]. Невирішеність цих проблем негативно впливає на забезпечення податкових надходжень до бюджету, знижує фіскальну ефективність ПДВ. При переході до застосування ПДВ в зовнішньоекономічній діяльності країни повинні були визначитися з принципами оподаткування, до яких світова практика відносить принцип країни походження товару та принцип країни призначення. Вибір принципу диктується необхідністю заохочувати вітчизняного виробника до експорту власних товарів чи стимулювати імпорт у країну продукції іноземного походження [2, с. 72]. За принципом призначення товари оподатковуються за місцем їх споживання, тобто при споживанні у країні-експортері. Застосування принципу призначення у механізмі оподаткування імпорту податком на додану вартість, згідно з чинними в країнах СОТ домовленостями, передбачає, що ставка даного податку не повинна перевищувати внутрішню у разі реалізації вітчизняних товарів. Перевагою даного принципу є можливість дотримання та контролювання однакового рівня оподаткування на момент кінцевої реалізації імпортованих та національних товарів. За принципом походження товари оподатковуються за місцем їх виробництва, тобто стягнення податків у даному разі відбувається під час експорту товарів. Недоліком принципу походження є відмінність між механізмами та рівнями оподаткування товарів, що імпортуються, та вітчизняних товарів, особливо якщо у країні походження під час експорту застосовується інша ставка. Застосування принципу походження тягне за собою необхідність урегулювання питання "подвійного оподаткування зовнішньої торгівлі" у зовнішньоекономічних відносинах, що пов'язано з високим рівнем податкової координації між країнами та передбачає прийняття системи розподілу податків.

Найпоширенішим є принцип оподаткування в країні призначення. Цей принцип оподаткування застосовується у більшості країн ЄС та СНД. Його використання стимулює вивіз продукції з митної території держави, впливає на підвищення динамічності експортної діяльності, адже оподаткування експортних операцій здійснюється за нульовою ставкою. Характерною рисою оподаткування зовнішньоторговельних операцій податком на додану вартість за принципом призначення є необхідність повернення експортерам вхідного ПДВ, сплаченого ними при виробництві експортної продукції. За законодавством багатьох країн, що застосовують ПДВ у зовнішньоторговельній діяльності за вказаним принципом, повернення вхідного ПДВ експортерам передбачається за обмеженими термінами. У відповідності до цього в Україні передбачено, що сума перевищення податкового кредиту над сумою податкових зобов'язань з ПДВ підлягає відшкодуванню платникові податку з державного бюджету протягом місяця з дня подання декларації.

В Україні законодавчо закріплено оподаткування ПДВ як податку на споживання за принципом призначення, тобто експортовані товари оподатковуються за нульовою ставкою, а імпортовані оподатковуються під час перетину ними митного кордону. Це дозволяє уникнути подвійного оподаткування товару в країні експортера і в країні імпортера. Крім того, враховуючи, що товари вітчизняного виробництва оподатковуються під час їх реалізації, а імпортовані – під час перетину кордону, то різниця в часі сплати податку складає значні переваги для національного товаровиробника. У той же час в Україні цей податок, як один з головних джерел формування доходів бюджету, не забезпечує належний рівень їх наповнення. Так, за даними Мінфіну України планували отримати у 2009 р. надходжень від ПДВ із ввезених на територію України товарів до загального фонду держбюджету України 12,8 млрд грн більше, ніж отримали фактично (рис. 2). Це пояснюється падінням імпорту товарів у 2009 році на 46,9 % (за оперативними даними Держкомстату).

Рис. 2. Надходження від ПДВ із ввезених на територію України товарів до загального фонду держбюджету України (2007–2009 рр.)

Мито має переважно фіскальний характер з метою поповнення державної скарбниці. Поступово роль мита як фіскального інструменту зменшується, але водночас зростає його роль як інструменту фінансового регулювання ЗЕД. З точки зору нідерландських економістів Алана Оуербаха і Мартіна Фелдстейна застосування імпортованих митних тарифів неоптимальний засіб оподаткування, бо вони мають різноспрямований вплив на рівень захисту внутрішнього ринку і надходження доходів до бюджету [1, с. 43].

Нині у світі помітна тенденція до зниження рівнів ставок імпорتنних митних тарифів і зменшення їх диференціації. Це можна пояснити низкою причин [1, с. 43]:

- виконанням вимог СОТ країнами-учасницями щодо зменшення рівня митних тарифів;
- єдина ставка створює однаковий рівень захисту для вітчизняних виробників усіх галузей;
- велика диференціація ставок посилює лобістські дії певних груп, що переслідують свої вузькі економічні інтереси й намагаються підвищити рівень наданого їм захисту;
- наявність великої кількості різних ставок митних тарифів збільшує обсяги витрат на їх стягнення.

Щоправда, існують і погляди, згідно з якими використання митних тарифів може бути ефективним лише за наявності диференціації у ставках. Вони базуються на теорії “оптимального оподаткування”, розробленій Ф.П. Рамесом, яка передбачає потребу у вищому оподаткуванні кінцевого продукту, ніж виробничих ресурсів [1, с. 43]. Певною мірою з ними можна погодитися, але тільки стосовно імпортного мита і з урахуванням принаймні двох обставин.

По-перше, це жодною мірою не може стосуватися сучасних найновіших технологій, машин, устаткування, які закупаються вітчизняні виробники для виробничих потреб. Така група товарів, на думку автора, взагалі повинна бути звільнена від оподаткування, як це практикується в деяких зарубіжних країнах (Корея, Гонконг, Сінгапур). По-друге, виробничі ресурси, які є в достатніх обсягах (наприклад, вугілля, руди), мають оподатковуватися імпортними митними зборами. А якщо ні, то це може призвести до заміщення виробничих ресурсів вітчизняного походження безмитним імпортом, а також до значного скорочення обсягів надходжень до бюджету країни.

Стосовно експортного мита, то воно використовується у більшості країн світу. Ним, як правило, оподатковують “стратегічні товари”, продукцію добувних галузей та деякі види продовольства. Застосування такого мита, поряд з політичними цілями (стосовно товарів “стратегічного призначення”), переслідує й чисто економічні: скорочення обсягів поставок, особливо дефіцитних товарів; поліпшення умов торгівлі як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках; стабілізації надходжень доходів у бюджет; оподаткування надмірного прибутку експортерів. Надто важливим є застосування експортного мита на товари, до яких часто застосовуються антидемпінгові розслідування, що призводять до значних втрат (для України насамперед це продукція чорної металургії і хімічної промисловості). До переліку товарів, на які доцільно застосовувати експортне мито, слід внести руди, металолом, мінеральні води, цінні породи деревини.

Щодо обсягів надходження ввізного мита до держбюджету України, то у 2009 р. порівняно із 2008 р. надходження від ввізного мита до держбюджету знизились майже вдвоє (або на 5,6 млрд грн) (рис. 3) [5]. Недовиконання плану на 2009 р. становить 39,0 % або 4,1 млрд грн.

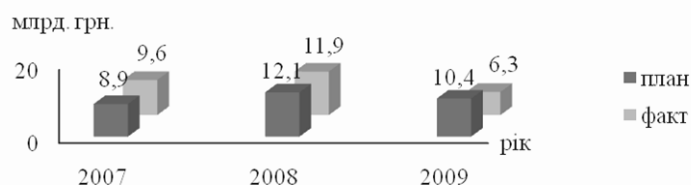

Рис. 3. Надходження ввізного мита до держбюджету України (2007–2009 рр.)

Важливим інструментом фінансового регулювання ЗЕД виступає акцизний збір, який є досить дієвим інструментом зовнішньоекономічної політики держави. Актуальною проблемою є визначення величини ставки акцизного збору на певний товар. Низькі ставки не дають змоги стримувати обсяги його споживання, а бюджет втрачає значну кількість коштів. Надто висока ставка податку призводить до зменшення як обсягів продажу, так і обсягів надходжень від оподаткування. Найоптимальніший варіант – коли податкова ставка забезпечує помірне споживання та максимальні надходження від акцизного збору.

При запланованих у 2009 році надходженнях від акцизного збору із вироблених товарів на території України до держбюджету України у сумі 19,3 млрд грн фактично надійшло 17,6 млрд грн (рис. 4) [5]. Недовиконання плану на 2009 рік становить 8,7 % або 1,68 млрд грн.

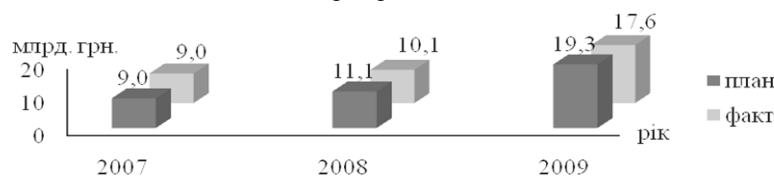

Рис. 4. Надходження акцизного збору із ввезених товарів на територію України до держбюджету України (2007–2009 рр.)

Західні фахівці вважають, що, в першу чергу, розвитку ЗЕД в Україні заважають недосконалість податкової системи, неналежний рівень захисту іноземних інвестицій, корумпованість чиновників [3, с. 151].

Дійсно, протягом тривалого часу рівень податкового навантаження суб'єктів підприємницької діяльності (як національних, так і іноземних) постійно зростає, супроводжуючись посиленням адміністративного контролю за сплатою податків та різного виду зборів. Намагаючись уникнути податкового тиску, підприємці переводять свій капітал у тіньовий сектор економіки, прагнуть не легалізувати свої доходи, виробничі відносини між собою організують через бартерні операції, в тому числі і на міждержавному рівні. Результатом цього стає недоотримання державою частини податкових надходжень та намагання компенсувати це знову ж таки за рахунок введення нових податків та зборів.

Приєднання в 2008 р. України до СОТ обумовлює нагальну необхідність перегляду ключових засад податкового регулювання в сфері зовнішньоторговельних відносин. В багатьох країнах, насамперед в країнах ЄС, середня величина імпортного тарифу на готову продукцію значно перевищує зазначену величину на сировинні матеріали. А отже, важливим напрямком вдосконалення тарифної політики України може стати більш детальна диференціація тарифів по імпортних товарах. При цьому важливим є не тільки зниження середніх рівнів тарифів, а і зменшення різниці між різними його рівнями, виключення пільг, крім тих, що надаються в рамках спеціальних режимів торгівлі.

Оподаткування в національних господарських системах має безпосередній вплив на надходження капіталу до країни. Занадто високі ефективні ставки оподаткування можуть зменшити інвестиційну активність, а відносно низькі ставки здатні залучити інвестиції до мобільних виробництв, тобто які досить легко при необхідності згорнути. Сама ставка податку не дає об'єктивної уяви про ступінь оподаткування, тобто суми доходу, яку отримує інвестор після сплати податкових платежів. В цьому випадку мається на увазі спосіб обчислення оподаткованого прибутку, а саме нарахування амортизації, облік запасів, віднесення проценту за кредит і збитків до складу виробничих витрат. Крім цього, сучасні зарубіжні методики оподаткування передбачають додаткові стимули інвестування – податкові канікули, податкові інвестиційні відрахування, податкові інвестиційні кредити. Такі чинники дають змогу пояснити відмінність фактичного податкового тиску від того, що прийнятий у вигляді законодавчо встановленої базової ставки.

Загалом існуюча сьогодні в Україні податкова система через високі податкові ставки, а головне, нестабільність механізму оподаткування стала однією із основних причин загострення економічної кризи в країні. Незважаючи на проведення часткових податкових реформ, вона залишається дуже складною і аж ніяк не відповідає основним класичним принципам оподаткування, які були закладені в її основу. Наприклад, на практиці повністю відсутня стабільність системи оподаткування, на що справедливо нарікають не лише іноземні інвестори, а й вітчизняні підприємці, які, фактично, ще ніколи не працювали в стабільному податковому полі. Сучасна методологія системи побудови окремих видів податків в зарубіжних країнах формується, як правило, з урахуванням уникнення подвійного оподаткування на різних рівнях адміністративного управління, заохочення до розвитку пріоритетних для держави напрямків економічної діяльності. Особливо важливим дане питання постає з огляду на "відкритість" економіки України, а отже і необхідність врахування зовнішньоекономічного чинника при здійсненні національної податкової політики.

Отже, для подолання назрілих проблем в сфері оподаткування наразі необхідно вжити наступних заходів [3, с. 152]: усунути протиріччя між нормами законів та підзаконних актів, які регулюють податкові відносини, та прогалини в чинному податковому законодавстві; відрегулювати механізм податкових пільг та преференцій і встановити їх на визначений строк; забезпечити неупередженість по відношенню до іноземного капіталу в порівнянні з національним (уникнення дискримінації або протекціонізму з метою забезпечення справедливої конкуренції); переглянути акценти митно-тарифної політики в напрямку їх трансформації в цінорегулюючий механізм експортно-імпоротної діяльності; експортне оподаткування необхідно проводити шляхом встановлення податкових ставок таким чином, щоб максимально зменшити частку сировинної продукції в структурі експорту; для збільшення обсягу експортованої готової продукції слід передбачити її обов'язковий вивіз за межі України у встановлених пропорціях до загального обсягу виробленої продукції підприємствами-інвесторами при наданні їм податкових пільг і знижок; удосконалення нормативно-правової бази на основі реалізації існуючих та підготовки нових двосторонніх угод в пріоритетних галузях.

Література

1. Безкоровайна В.В. Податки в системі фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності / В.В. Безкоровайна // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 40–44.
2. Мельник Т.М. Удосконалення оподаткування у сфері зовнішньоторговельних операцій / Т.М. Мельник // Економіка і прогнозування. – 2004. – № 4. – С. 71–78.
3. Миц І.А. Сучасний стан податкового регулювання руху зовнішньоекономічного капіталу в Україні / І.А. Миц, І.Ю. Ковтун // Облік, аудит і економічний аналіз: історія становлення, проблеми та перспективи. – 2008. – Т. 1. – С. 149–153.
4. Офіційний сайт Державної митної служби України // <http://www.kmu.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України // <http://minfin.kmu.gov.ua/>.